

BÁN ZOLTÁN ANDRÁS

Hordozható színháztörténet

■ SZÍNHÁZTÖRTÉNETI KÉPESKÖNYV ■

A cikk címe némi túlzás, hiszen legfeljebb egy óriás lenne képes zsebre vágni ezt a fél rajztábla méretű, vaskos kötetet. De nem leszünk-e szellemóriásokká, ha gondosan átbúvároljuk?!

A Belitska-Scholz Hedvig, Rajnai Edit, Somorjai Olga által szerkesztett album képeskönyvnek hirdeti magát, és az is valóban, miként Hamlet mondja. A szerkesztőknek hatalmas, lenyűgöző és fantasztikus anyagot sikerült egyberakniuk. A fantasztikum forrása legkivált a régiség, az avítság; olykor alig hiszünk a szemünknek: hát lehetséges, hogy ezekkel az arcokkal, ezekben a ruhákban, ebben a diszletben komoly színjátszás, valódi szellemi élet folyt valaha?! És meghökkenésünk nemcsak a XIX. századi, hanem sokszor a húsz évvel ezelőtti eseményeknek is szól. Hát igen – ezek a képek a színház lételemének egyik alapját mutatják roppant érzékenyen. Az elavulást ugyanis. Nincs régebbi dolog, mint egy tegnapi előadás. De talán még ennél is ósdibb egy róla készült fotó. Ám éppen ez a könyv egyik legfőbb varázsa: a képekbe be kell lépnünk – nincs ellenállás, a látvány ereje mindent leбір. Hihetetlen emberi lények lépnek elénk, akikről alig hisszük el, hogy éltek valaha. Vad, színházi szélgép dúlta bajszú férfiakat látunk, bozontos szakállal, vaskos buzogányokkal, tegezzel, lándzsával, különféle gyilkokkal, néha pedig, békésen, hárfával, netán lanttal; a vert – papírmásé – páncélokba, karvértékbe, sisakokba alig

beleféro, csak hentesmunkával belepréselhető színészi-tenorista hússal; égre meredő szemekkel nézünk szembe, fennakadt tekintetekkel, kifordult szemféhérel, habzásnak induló szájjal, azt hihetnénk, a téboly küszöbén, holott csak szent révületről, azaz alakításról van szó volta-képpen; kivont karddal állnak, esküre emelt kézzel, elszánt hazafiúi hevületükben még kócszakálluk is fényesen lobog, vagy némileg polgáribb miliőben, íróasztalhoz támaszkodva állnak, miközben markukban fenyegetően villan egy sorsdöntő levél, netán akta; vagy népfiként, egyszerű szegénylegényként lépnek színre, árvalányhajás fokossal, dali pár pisztollyal, agyarukon nemzetiszínű tajték-pipa füstölög, cifraszűrükbe behémezve az egész kalászosokkal ékes rónaság, csizmájukon hanyatt vágódik a magyar napfény. És ezek még csak a férfiak! Mert rajtuk is túltesznek a nők, túllkölteményekben, felhőként lebegve, kacér napernyőkkel játszva, virágkosárral pipiskedve, még meztelen szerepkörben, még a strandon is nagyjából kétszáz méternyi vászonba bugyolálva, olvadó, férfibűvölő, nadrágleugrató tekintettel vagy olyan tragikai szigorral, melynek láttán – mint Szigligeti Ede írta Kántornéről – a partner ijedtében elfeledte szerepét; frizurájukat több órán át tornyozták, arcukra vödörnyi festéket pazaroltak – minden mozdulatuk hamis, minden szemvillanásuk álságos, minden gesztusuk teátrális. A két nem háttörő egyesülését Fedák Sári mutatja Kukoricza Jancsi jelmezében, szájában furulyával elvetve magát a búzkalással ékes rónaságon partnerével, a minden ízében nőies Medgyaszay Vilmával. A merevség, a percekig tartó expozíció miatti dermedtség mondja ki a végső szót e kreatúrák fölött. Ez az esztétikai *rigor mortis* talán szükségszerű, hiszen – nyilván elsősorban fényképtechnikai okokból – nagyjából a XX. század közepéig nem készültek színpadi felvételek az előadásokról, így a fényképek műtermiek, beállítottak, retusáltak, utólag színezettek, még akkor is, ha egy-egy valóban létező jelenetet akarnak ábrázolni: Blaha Lujza Marcsa szerepében több képen is megpödrí partnere nyalka bajuszát. És persze e fényképek mindenekelőtt a korszakban uralkodó festészeti, képzőművészeti ízlést követik,

a magyar nagy történelmi romantika érzületét, beállításait, koloritját, a látványos tablókat adoráló esztétikáját. Vessünk csak egy pillantást Herczeg Ferenc *Ocskay brigadéros* című drámájának egyik tömegjelenetére. Akár Benczúr Gyula vagy Székely Bertalan is festhette volna ezt az ész megállító tablót, mely a Vígyszínház 1901-es bemutatója alapján készült. Különféle, halottmerektségbe dermedt kosztümcsoportok – nem emberek! – láthatók a képen, baloldalt asztal, melynél valamiféle döntő kuruc–labanc dialógus folyhat, a háttérben feszület, az előtérben tárogatót billegető paraszt.

És ekkor nagyjából kiderül, miféle ízlés szerint játszhattak eleink. Feltehetően folyvást üvöltöttek a színpadon, elgondolható, hogy a végletekig túlzott gesztusokkal támasztották alá hörgéseiket, mimikájuk miatt pedig orvost hívnának, ha ma pillantanánk meg őket a villamoson. Rakodczay Pál önmagáról rendelt, egy ismeretlen fotós által felvett fényképsorozata ékesen bizonyítja a szerző alaptézisét: „Az arcunkon csak a szőrzet nem mozog.” Ezek nem arckifejezések, hanem arckinyomatok (*Gesichtsdruck*). A nagy tragikus művész Ecsedi Kovács Gyula Learként úgy véli, a téboly biztos jele, ha kigúvad a nagy király szeme. Megint a kor egységes ízlése talán, hiszen nem sokkal korábban id. Lendvay Mártonnak is majd a zongora alá gurulnak a szemgolyói, mikor gróf Táray Béla szellemi elborulását mutatja be Czákó Zsigmond *Végrendelet* című színművében. Ha pedig Hamlet, akkor gondolkodni kell, ilyenkor a hajába túr a színes, vagy jobbjaival homlokát erősen masszirozza, gyöttri, hogy előpréselje a dán királyfi fényes intellektusát. És mily elbájoló, hogy az 1950-es években szinte teljesen ugyanaz a látványesztétika, díszlettervezés, kosztümözés jött vissza, a történelmi nagyromantika monumentális túlházbása! Básti Lajos, Major Tamás, Ungvári László Hamletként szinte tökéletesen egyforma tekintettel néz szembe Yorick elmúlásra intő koponyájával; Major Tamás arcjátéka a *III. Richárd*-ban vagy Bánk szerepében Simándy József Rakodczay Pál fotósorozatának apokrif kiadása.

Nagyjából száznyolcvan évet ölel át ez a félelmetes tudással és ismeretanyaggal összeállított kötet; elindulunk az első magyar nyelvű szintársulatok megalakulásától, vagyis az 1790-es évektől, a felvilágosodástól, és révbe jutunk 1980-ban, a brezsnyevi pangás egyik meddőhányóján. Hatalmas utazás, melynek végén nagyjából megválaszolható a kérdés: milyen súly volt a magyar színházi kultúrának szellemi világunk egészében. Nincs hely most válaszolni, sem méltatni a kötet minden vonását, megemlékezni összes erényéről, a szövegek példátlanul átgondolt kiváló

gatásáról, szűréséről, a közlések elképesztő precizitásáról, a tördelés tökélyéről, a felépítés, a szerkesztés finomságairól vagy az esetleges hibákról – utóbbiakról azért nem, mert a könyv egyszerűen hibátlan, ha jól sejtem. És tényleg csak sejtem, mert nem vagyok színháztudós. Mert hát a szaktudományos, színháztörténeti elmélyülés mellett létezik természetesen egy másik, kissé könnyebb befogadása, oldottabb létmódja is a kötetnek. Lapjait forgatva megláthatjuk-elképzelhetjük, hogyan játszották egykoron kedves vagy utált darabjainkat, és – életkorától függően – most ki-ki felidézheti élete ilyen-olyan okokból emlékezetes teátrális élményét. Magam a régi operai emlékek mellett az úgynevezett beatkorszak hippifrizurás alakjairól készült képeket meg a nagy kaposvári éra kartinikus előadásain készült fotókat néztem a legnagyobb gyönyörrel. Miközben habzsolva, ijesztő arckinyomatokat vágva tanultam a magyar színháztörténetet.

Osiris Kiadó, 2005, 389 old., 9800 Ft

KIÁLLÍTÁS

„Mulattattam, de nem mulattam”
Thália szolgálatában 1900–1944
A Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár és
az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet kiállítása
2006. március 22–május 12.

A kiállítás a magyar művelődéstörténet egyik leggazdagabb korszakát mutatja be. Középpontjában a magyar színjátszás legjelentősebb zsidó alkotói állnak, akik megpróbálták színházat teremteni a legnehezebb körülmények között, akkor is, amikor már életük is veszélybe került.

A kiállításon szerepelnek a vidéki színgazdátok sikerdarabjai (*Szulamit*, *Új honpolgár*), a mulatók jiddis nyelvű előadásai, a korszak legjelentősebb vállalkozása: a Vígszínház megalapítása és az intézmény első évtizedeinek műsora. A korszak sokszínűségét a Nemzeti Színház művészeinek – Ivánfi Jenő, Ujházi Ede, Faludi Antal, Beregi Oszkár, Gál Gyula, Bartos Gyula, Rózsahegyi Kálmán, Hevesi Sándor – bemutatása árnyalja.

Az 1907–1939 közötti évek drámai rodomát Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Szomorú Dezső, Lengyel Menyhért, Szenes Béla, Bús-Fekete László, Drégely Gábor, Földes Imre, Gellért Lajos művei reprezentálják.

A tárlat Rátkai Márton lakásának és öltözőjének rekonstrukciójával szemlélteti, hogyan élt egymás mellett polgár és művész.

A kiállítás az 1939 utáni sötét esztendőket is szemlélteti, az OMIKE Művészakció története és a munkaszolgálatos táborban rendezett alkalmi előadások mellett nem feledkezve meg azokról sem, akik bátran menekítették az üldözötteket, szembeszálltak a hatalommal.

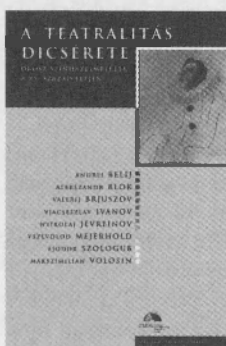
KIADVÁNY

ÉVKÖNYV

Április folyamán jelenik meg a 2004/2005-ös évről szóló *Színházi évkönyv*, ami a magyar színjátszás eseményeit legátfogóbban bemutató nyomtatott adattár. Az immár harmadik alkalommal új formában és bővebb tartalommal megjelenő kötet teljes képet ad a színházi élet gazdagságáról, bemutatja műfaji, intézményi sokféleségét. Az eltelt három év tapasztalatait szeretnénk összegezni a közeljövőben, ezért kérjük mindazokat, akik az évkönyvet használták, használják, hogy mondják el véleményüket a kötet tartalmáról, használhatóságáról. Azoknak, akik vállalják, hogy kritikai észrevételeiket írásba foglalják, és azt eljuttatják az Intézetbe, egy ingyenes példányt biztosítunk a kiadványból.

Az *Évkönyv* bolti ára: 1220 Ft

A TEATRALITÁS DICSERETE

Orosz színház-elméletek a XX. század első évtizedében

A kötet ára: 2000 Ft

A Színháztudományi Szemle újabb kötete az orosz színház fénykorából, a XX. század első évtizedéből nyújt reprezentatív válogatást: Mejerhold, Jevreinov, Belij, Blok, Volosin, Szolugub, Brjusov, Vjacseszlav Ivanov színház-elméleti tanulmányai ebben a kötetben olvashatók először magyarul.

Summary

A Great Scallywag – this is how, in his obituary, Tamás Tarján addresses Gábor Agárdy (1922–2006), the wonderful actor recently deceased.

Some contributions centre on the present and the possible future of our theatrical venues. Judit Csáki talks to actor-director Róbert Alföldi, new manager of The Ark; István Szabó calls for some urgent changes in the theatre network; Tamás Tarján portrays two small theatres subsidized by the state, the Budapest Chamber Theatre and The Stage; and Zsolt Koren introduces „the structure outside the structure”: an association of 17 venues who want to express commonly their needs and conceptions.

Our critics – Tamás Koltai, Tamás Tarján, László Zappe, Andrea Stuber, Judit Szántó, Balázs Urbán, Judit Csáki, Andrea Tompa and Zoltán Karuczka – acquaint the reader with the following performances: István Eörsi's *On the Morning of my Death* (Kaposvár), the two *Oedipus*-dramas by Sophocles (National), Ion Luca Caragiale's *The Lost Letter* (State Hungarian Theatre of Cluj/Kolozsvár), Kurt Weill's and Bertolt Brecht's *The Threepenny Opera* (Miskolc), Nikolai Erdman's *The Suicide* (National), Shakespeare's *As You Prefer It* (Nyiregyháza), R.W. Fassbinder's *The Bitter Tears of Petra von Kant* (Hungarian Theatre), two plays about women: Alan Bennett's *Talking Heads* (Thália) and April de Angelis's *Playhouse Creatures* (New Theatre) and finally three one-man, resp. one-woman shows: Norman Allen's *Nijinsky's Last Dance* (Spinoza Theatre), Doug Wright's *I'm My Own Lady* (Merlin) and Lajos Parti Nagy's *Stop Ibusár* (Eger).

We offer four contributions on modern dancing. Tamás Halász analyzes *Serpent Ballad*, a new work by the Ministry of the Interior's Dance Company, Dóra Trifonov presents three new choreographies by three female dancers of the Artus, Csaba Kutszegi examines *Fremdkörper*, a choreography by Chris Haring and Ádám Mestyán saw *Cyber Geishas II*, a work by the Attila Csabai Company.

In the first part of our column on world theatre, Tamás Halász introduces *White Star*, a production of the Gent Victoria Company, while Zsófia Bán outlines some theoretical-philosophical aspects of the same work. Two writings are also coupled in the second part: Krisztián Faluhelyi saw *Frank*, dancer Nigel Charnock's one-man-show and Katalin Lórinç publishes the conversation she had with the artist himself. In the third part Fanni Nánay gives an account of a 2005 Warsaw festival devoted to the works of Jan Klata, an important young Polish director.

In the column of books Zoltán András Bán voices his admiration for a beautifully illustrated volume embracing 180 years of Hungarian theatre history, from the beginnings in 1790 up to 1980.

Play of the month is *Between Ourselves*, a work by Péter Gazdag.

Fotógaléria

NIGEL CHARNOCK A FRANK CÍMŰ ELŐADÁSBAN (TRAFÓ)

Koncz Zsuzsa felvétele

2006. ÁPRILIS 5–18.

Vidéki Színházak Találkozója

Thália Színház
Nemzeti Színház
Merlin Színház
Petőfi Csarnok
Tivoli Színház

Budapest

THÁLIA SZÍNHÁZ NAGYSZÍNPAD

Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde
Umberto Eco: A rózsza neve
Móra Ferenc: Aranykoporsó
Friedrich Schiller: Don Carlos
Vitéz Bátor
Molnár Ferenc: Liliom
Shakespeare: Ahogy Nektek tetszik (As YOU like it)
Kopit-Yeston-Fratti: Nine
Georges Feydeau: A hülyéje (A balek)
Noël Coward: Vidám kísértet
Arthur Miller: Pillantás a hidról
Rideg Sándor-Tímár Péter: Indul a bakterház

THÁLIA SZÍNHÁZ STÚDIÓ

Edward Albee: Nem félünk a farkastól
Sarkadi Imre: Oszlopos Simeon
Ödön von Horváth: Don Juan megjön a háborúból

NEMZETI SZÍNHÁZ

Swarz-Greene-Tebelah: Godspell
Janik László-Mályásky Szabolcs: Szinbád
Tennessee Williams: Macska a forró bádogtetőn
Georg Büchner: Danton halála

NEMZETI SZÍNHÁZ STÚDIÓ

Kszel Attila: La Fontaine, avagy a csodák éjszakája
Mrozek: Nyílt tengeren

MERLIN SZÍNHÁZ

Roland Schimmelpfennig: Berlin, Greifswalder Strasse
Tasnádi István: Paravarieté
John Updike: Eastwicki boszorkányok

PETŐFI CSARNOK

Bagossy László: E-CHAT
Manuel Buño: Esztrád sokk

TIVOLI SZÍNHÁZ

Carlo Goldoni: A legyező

RENDEZŐ

Vladiszlav Troitskiy
Szikora János
Éless Béla
Alföldi Róbert
Ráczi Attila
Béres Attila
Bodolay
Konter László
Máté Gábor
Harsányi Sulyom László
Guelmino Sándor
Árkosi Árpád

Szabó Máté
Szilágyi Tibor
Radoslav Milenkovic

Balikó Tamás DLA
Janik László
Illés István
Réthly Attila

Kszel Attila
Harsányi Attila

Bodolay
Znamenák István
Tasnádi Csaba

Bagossy László
Bodó Viktor

Smuk Imre

SZÍNHÁZ

Székesfehérvári Vörösmarty Színház
Szolnoki Szigligeti Színház
Budaörsi Játékszín
Kecskeméti Katona József Színház
Veszprémi Petőfi Színház
Pécsi Nemzeti Színház
Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház
Békés Megyei Jókai Színház
Egri Gárdonyi Géza Színház
Tatabányai Jászai Mari Színház
Soproni Petőfi Színház
Debreceni Csokonai Színház

Szolnoki Szigligeti Színház
Soproni Petőfi Színház
Egri Gárdonyi Géza Színház

Pécsi Nemzeti Színház
Szegedi Nemzeti Színház
Győri Nemzeti Színház
Kaposvári Csiky Gergely Színház

Győri Nemzeti Színház
Szegedi Nemzeti Színház

Kecskeméti Katona József Színház
Kaposvári Csiky Gergely Színház
Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház

Kecskeméti Katona József Színház
Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház

Dunaiújvárosi Bartók Kamaraszínház és
Művészetek Háza

DÁTUM

2006. április 5. szerda
2006. április 6. csütörtök
2006. április 7. péntek
2006. április 10. hétfő
2006. április 11. kedd
2006. április 12. szerda
2006. április 13. csütörtök
2006. április 14. péntek
2006. április 15. szombat
2006. április 16. vasárnap
2006. április 17. hétfő
2006. április 18. kedd

2006. április 5. szerda
2006. április 8. szombat
2006. április 14. péntek

2006. április 11. kedd
2006. április 12. szerda
2006. április 13. csütörtök
2006. április 15. szombat

2006. április 10. hétfő
2006. április 12. szerda

2006. április 9. vasárnap
2006. április 16. vasárnap
2006. április 18. kedd

2006. április 11. kedd
2006. április 13. csütörtök

2006. április 6. csütörtök

ÓRA

19.00
19.00
19.00
19.00
11.00
19.00
19.00
19.00
19.00
19.00
19.00
19.00

19.30
19.30
19.30

19.00
19.30
19.00
19.00

17.00
18.00

19.00
19.00
19.00 és 22.00

19.00
19.00

19.00

Jegyek válthatók:

a Thália Színház Szervezésén és jegypénztárában
1065 Budapest, Nagymező u. 22–24.
Telefon: 311-0635, 311-1874, 331-0500
www.thalia.hu
szervezes@thalia.hu

a Nemzeti Színház pénztárában
1095 Budapest, Bajor Gizi park 1.
Telefon: 476-6868
www.nemzetisinhaz.hu

a Nemzeti Színház Jegyirodájában
1065 Budapest, Andrássy út 28.
Telefon: 373-0995, 373-0996, 373-0963, 373-0964

a Merlin Színházban
1052 Budapest, Gerlőczy u. 4.
Telefon: 317-9338, 318-9844
www.merlinsinhaz.hu
szervezes@merlinsinhaz.hu

a Petőfi Csarnokban
1146 Budapest, Zichy Mihály út 14.
Telefon: 363-3730; Fax: 363-3729
E-mail: info@petoficsarnok.hu
Jegypénztár nyitva: 9–19 óra között

a Tivoli Színház Pénztárában
1065 Budapest, Nagymező u. 8.
naponta 14–19 óráig, Telefon: 351-6812

a Tivoli Színház Szervezési Irodájában
1075 Budapest, Asbóth u. 24.
hétfőtől péntekig 10–18-ig,
előadásnapokon, hétféig 18–19.30-ig
Telefon: 343-1125, 343-1127
Fax.: 343-1130

nka

SÜGŐ

BUDAPEST

ELLE

MAGYAR NYARANC

www.kultura.hu